

SZÁRAZ MIKLÓS GYÖRGY

ÉRDEKTELEN RÉSZLETEK

Nosztalgia nélkül Ferdinandy Gyurkáról

Miután újra meg újra azonnal töröltem a sorokat, amiket leírtam, végül már jeleztem is, hogy kérem a felmentésemet, nem tudok eleget tenni a felkérésnek, egy hónapnyi szerencsétlenkedés után fogtam egy füzetet és egy ceruzát, és reggel kiültem a közeli kávézó teraszára. Nem dolgozom kávézóokban, nem tudom, miben reménykedtem, de tudtam, hogy másnap hajnalban elrepülök, tehát vagy most írok valamit, vagy nem írok a folyóirat emlékező számába. Amit el tudtam fogadni, egyre inkább el tudtam volna fogadni. Még azt a motoszkaló rossz érzést, hogy tartozol ennyivel neki, azt is el tudtam hallgattatni, nem tartozom!, ilyenféle adok-kapok nincs!, mi-csoda érzélgős hülyeség ez! – és mintha éppen ez, ez a „tartozás, nem tartozás” húzott volna bele (hogy nem tartozom, de éppen azért, mert nem tartozom, szabad vagyok, semmi kötelezettségem nincsen, éppen ez piszkált), hogy vajon tényleg nincs semmi vállalható mondanivalóm róla? Vállalható, vagyis olyan, ami igaz. Igaz annyira, hogy érdemes is leírnom, le is írható – és még nem írtam le.

Végül megmozdult valami, eltűnt a kávézó meg Buda, elutáltam az asztalomhoz kéredezkedő cserfes felszolgálólányt azzal, hogy dolgozom, pedig hát ez aztán nem munka, eltűnt a város, amiben élünk, helyette feltámadt az a másik, amelyikben még ő is élt, és írtam valamit, amit most közreadok. Írhatnám, hogy restelkedve adom közre, de nem írom, mert szépíteném a dolgot, semmit sem restellek, azt a legkevésbé, hogy ez az írás inkább szól rólam, mint arról, akire emlékezni kéne (ha elfogadnám, hogy kéne, hogy muszáj volna), és nem hogy nem szégyellem, de megkönnyebbültem, sőt talán boldog vagyok, hogy végül csak megtaláltam a módját, ahogy mégis írni tudok.

Ami benne a karibi, a dalok meg a tánc meg a nevetés meg a nők meg a rum, azt említeni sem akarom. De a kuplékat, a zsidó és nem zsidó Pest lokálzenéjét se húznám most elő – ő nem volt zsidó, de éppenséggel lehetett volna, és ezt kérje ki magának mindahány oldalon az összes fafejű –, és hagynám az ócska slágereket és a sanzonokat meg a katonadalokat és a malac nótákat is, meg a negyedosztályú meccseket, *Sürgözdí* Húsosok meg a *Sófalvi Textil SC*, meg a zongorákat, a behemót, vén, fekete zongorákat, ezeket talán mégis lehetne?, meg a cigányokat is lehetne, a muzsikusokat, akiknek éjfél után fülig ért a szájuk, ha csak megpillantották, már messziről tudták, hogy az ő emberük, aki közelít a piros és kék neonfényben fürdő belvárosi járdán, és tudták, érezték, hogy most majd, most aztán, azt azonban nem tudták, hogy egy óra múlva már erővel adnák vissza, dugdosnák az inge zsebébe a bankókat, amiket kaptak tőle, és könyörögve kérik, zajosan rimáinkodnak, hogy vegye vissza tőlük, mert testvértől ők soha, és nem lenne-e a születendő gyermekük keresztapja.

Erről talán lehetne, de aztán mégsem erre tovább, mert ez is olcsóvá lesz, mire leírom. Olcsóvá, színessé, különlegessé. Pedig nem ettől volt különleges. Hanem

mitől? Mi lehet a magyarázata, hogy olyasmiket is elfogadtam (mit elfogadtam?, szerettem!) benne, amiket másban utálok, az örök derűt, az állandó mosolygást, a kedvességet, amivel elhitette, hogy fontos vagy neki, hogy szeret és megbecsül, mi több: tisztel. Higgyék, hogy arcátlan vagyok, higgyék, hogy dicsekszem, azt mondta nekem, húsz éve nem olvastam olyan jó könyvet, mint ezek a te Lovaid, ez egy nagy könyv, büszke vagyok rá, hogy a barátomnak mondhatlak, így mondta, én meg most vállalom, hogy megvetően azt gondolják magukban, micsoda tolakodó, pofátlan alak, aki ezt a felületet is önnön magasztalására használja, de nem bánom, mert nekem a nagyvonalúságáról árulkodik, hiszen akkor még alig ismertük egymást, és persze lehet, hogy akarom újra hallani a hangján, és nem érdekel, hogy mit gondolnak.

Eszembe jutott, hogyne! Hogy talán ezért szerettem volna benne mindazt, amit amúgy utálok? Mert lekenyerezett? Engem, aki szabadnak gondolom magam? Függetlennek, megvásárolhatatlannak? Aki gyanakvó is vagyok? Nem vettem volna észre? Lehetetlen. Azért is az, mert már korábban elfogadtam – miért is ne mondjam úgy, ahogy van? –, már korábban megszerettem. Megszerettem, pedig akkor még nem tudtam, hogy nagy író. Felületes voltam, vagy talán igazabb úgy, hogy nem értettem valamit. Nem ismertem igazán, sem az embert, sem az író, és az embert hamarabb „fedeztem fel”. Lelkiismeretességéből, viszonzásul olvastam őt, és ez rossz „állapot”, nem egészséges „helyzet”, lehetetlen nézőpont. Nem vettem észre (ezt csak azóta gondolom, mióta meghalt), hogy tudta-látta ezt, és elnézte nekem. Megbocsátotta. Évekkel később, amikor már tudtam, hogy nagy író, és ő tudta, hogy tudom ezt, akkor sem tértünk vissza soha erre az egészségre, én pedig onnan tudtam, hogy tudja, mert megosztott velem olyasmit, amit különben nem lehet.

Eleinte idegenkedtem a kedvességétől, azt gondoltam, hogy mindenkit szeret, és mivel ez lehetetlen, ezért hamisságnak kell rejtőznie mögötte. Azt gondoltam, nem érzékeny, hanem érzelmes, azt gondoltam, talán azok közé tartozik, akik megkönnyeznek egy macskát, de csöndes, kitartó szeretetre, együttérzésre nem képesek. Nem róttam fel ezt (vagy mégis?, különben nem emlékeznek rá, erre a tévedésemre), de lehetséges, hogy felróttam, akkor viszont elnéztem neki.

Miért? Megint a miért. Miért nem írnám le szívesen, hogy, teszem azt, szerettem őt? Szégyenlős vagyok? Érzélgőségnek érezném? Senkire sem tartozik? Biztosan nem azért, merthogy ne volna igaz. Ne fessegessük, nem kell mindent érteni. Aki egyetlen napon belül is nem mond tucatszor ellent önmagának, az csak nem veszi észre. Olykor egyszerű, nyílegyenes az út, máskor körülményes eljutni valahonnan valahová. A megismeréshez.

Eleinte zavart a sok ismétlés. Az írásaiban. Akkor azt mondtam magamban bosszúsan: sok az ismétlés. Jóval később meg elismerően: milyen könnyörtelen, milyen erős és illúziótlan, ahogy nekifut újra meg újra meg újra... Ma már azt is látom, hogy újra meg újra meg újra, de nem ugyanannak, dehogy!, hiszen mindig minden megváltozik, minden, de minden, soha semmi sem ugyanaz, a levegő, a napsütés, a felhők futása sem. Az egész élet-

művet, az irodalmát úgy olvasom, mint egyetlen művet, egyetlen hatalmas, befejezetlen, mert befejezhetetlen regényt. Régen telitalálatnak gondoltam Dérczy Péter (értőn méltató) írásának címét – *A kis formák nagymestere* –, az is, noha ma már másképp gondolom. Vitathatatlanul Mester. De nem a kis formáké, hanem a nagy formáé. Minden íróra igaz, nem igaz, minden igazi íróra igaz, hogy egyetlen művet ír egész életében, de ha valakire igaz, Ferdinandy Gyurkára biztosan az. Bárhol csapom fel bármelyik könyvét, mindig ugyanabba az „anyagba” merülök alá, és az mindig egyformán káprázatos, mindegy, hogy az ötvenes évek kopott Ferencvárosában vagy a negyvenes évek szomorú budai tánciskoláiban vagy a karibi szigeten járunk, a pálmafák alatt.

Vitatkoztunk olykor, mert szerette azt gondolni, mondani magáról, hogy áldozat, elgázolta, legázolta, hányta-vetette a történelem, így lett belőle árva, magányos, hazátlan csavargó, aki kivert kutyaként kóborog a közönyös nagyvilágban. Ebben sok-sok igazság és sok-sok mellébeszélés van. Először is mindannyian a történelem áldozatai vagyunk. Aztán meg sok minden volt ő, csak árva meg magányos meg hazátlan nem. Tudom én, mire gondol, ismerem Cs. Szabó Lászlótól meg Határ Győzőtől meg Lénárd Sándortól meg Haklik Norberttől, csakhogy a „hazavesztés” érzéséhez még csak utazni sem kell, megtörténhet az velünk itthon is, és nem is csak egyféleképpen. De ebbe én most nem megyek mélyebbre, maradjunk a kivert kutyánál. Úgy érzem, hogy született csavargó volt, és ha nincs Rákosi meg a forradalom meg Kádár János pártfőtitkár elvtárs, akkor is ment volna, vitte, hajtotta volna a vére. (Különben aki háromszor elveszi feleségül ugyanazt a nőt, aki három házasságból szül neki három gyermeket, az kalandor és mély érzésű, de felületes ember.)

Most ébredek rá magam is, hogy ez milyen fontos. A felületesség. A felszínesség. Mert az volt. Kedélyesen, izgalmasan. Sok fantáziával. Nem is jó a szó. Mert nem sekélyességre gondolok, nem hanyagságra, hanem a gondtalanságra, az irigylésre méltó nemtörődömségre. Írásban, társalgásban is. Sokszor kaptam rajta, hogy mellébeszél. Nehéz, súlyos ügyekben. Trianon. Határon túli magyarság. Háborúk. Soa. História. Tudomány. Oktatás. Nagy lendülettel mondott néhány mondatot. Szinte dühödött indulattal. De az nem úgy volt – nem anyyi, nem ott és nem akkor. A lényeg mégis igaz volt. A fájdalmas és kétségbeejtő ostobaság, a felfoghatatlan igazságtalanság, az emészthetetlen embertelenség. A bűn.

A lényegét látta. Abban nem tévedett. Az érvek rendszere, a tények, a történelmi háttér apró részletei nem mindig voltak helyesek. Nem baj. Nem számít. Sosem ejtette ki a száján, hogy mindez nem érdekes. Nevetett. Önmagán, rajtam, rajtad, rajtunk. A következtetése pedig helytálló volt. Jó a jó. Gonosz a gonosz. Morgott Trianon miatt. Bosszankodott Dész Mihály vagy Kabdebó Tamás miatt. Zsörtölődött a Barcelona vagy a Fradi miatt. Szapult a gyarmatosítókat, és elsősorban az Amerikai Egyesült Államokra gondolt (aminek Puerto Ricó-iként polgára is volt), meg persze az angol világbirodalomra és a francia hódításokra is, és arra a fosztogatásra, amit a Habsburg Birodalom művelt évszázadokon át itt Európa közép-keletén. Nem vezett bele a részletekbe. Marx, Engels, Marcuse, Fidel Castro nem érdekelte. Számok, adatok, százalékok ritkán győznek meg. A számok az észhez, a logikához szólnak, de ő érzelemmel, szívvel élte a világot.

A részletek érdektelenek. Egy a fontos: az igazság. Énekeljünk! Adomázzunk! Meséljünk vicceket! Sírjunk és nevéssünk! Ünnepeljünk, és sajnáljuk magunkat!

Mondott avatag mondatokat arról, hogy miként romlik a nyelv, a haza, meg hogy kevés a gyerek, és hogy hogyan kéne a történelmet tanítani, mert a fiatalok már nem tudnak semmit. Kesergett, és megmondta, hogyan kéne jól magyarul élni. Ha ilyenkor arra céloztam,

hogy számos francia meg görög meg ki tudja miféle unokái közt olyan is akad, aki három nyelven beszél – miként ő maga is –, mégsem tudnak egymással szót váltani, vagy ha felhívtam rá a figyelmét, hogy még a négy gyereke közül is csak egy beszél valamelyest magyarul, miért gondolja, hogy éppen ő tudna jó demográfiai stratégiát vagy nemzeti tantervet produkálni a hazának – elnevette magát. A gőz leeresztett, az indulat elenyészett – nevetett, és délután fiatal kárpátaljai meg délvidéki meg erdélyi magyar költőket szavalt lelkesülten a folyóiratokból, amiket mindenünnen küldtek neki. „Milyen bátor ez a lány! Ismered? Ugye nem, hisz alig húszéves! Holnap írni fogok róla.” És írt. Róla meg a másíkról és a harmadíkról, tízről, húszról, éveken, évtizedeken át.

Mókás, nem? Hazafias nevelést várt volna el, és ordas, nem, inkább odvas vagy ósdi eszméket fújt dühödten, olyanokat, amikről az *Extra Hungariam non est vita* jut eszünkbe, és amit különben maga is lenézett, mert amúgy íróként Kertésszel meg Esterházyval meg Tar Sándorral (igen-igen, vele is!) értett egyet, és egyszer Lemberg felé... Ez hosszú, ehhez új levegőt veszek.

Éppen tíz éve történt. Az oroszokkal bratyizó Janukovicsot már lapátra tették az ukránok, cserébe a medve rátette mancsát a Krimre, aztán megalakult a Donyecki Népköztársaság, de azért Nyugat-Ukrajnában még béke volt, és Beregszászon, Munkácson, Ungváron át borzalmas és végtelen utakon Lemberg felé zötykölődtünk (miért is ne mondhatnám ukránul Lvivnek, az 1600-as években magyarul még Ilyvónak mondtuk), íródelegációként utaztunk a hajdani Osztrák–Magyar Monarchia legkeletibb, hajdanán leginkább lengyelnek és zsidónak mondható, soknemzetiségű városába. Lassan telt az idő a kisbuszban, és Bolyai Jánosról beszélgettünk, aki a galíciai Habsburg főfőkatonaiakármihivatalnak volt a mérnöke és az egyetem matematikaprofesszora, meg Martin Bubernél, akiről semmit nem tudtunk, csak azt, hogy zsidó, a haszidizmus prófétája, mégis inkább filozófus, aki még időben alijázott. (A mazohizmus „atyja”, Leopold Ritter von Sacher-Masoch már saját felfedezésünk volt, véletlenül akadtunk rá az emléktáblájára.) És hazafelé a kisbuszban azzal csaptuk el az időt, hogy létezik-e olyan magyar prózaíró, mert költő több is van, az nem kérdés, de létezik-e magyar Cervantes, vagy Céline-hez, Dosztojevszkijhez, Gogolhoz hasonló regényíró. Nem rabolom az időt, hogy ki mindenki neve merült fel és hullott alá, csak a végeredményt áru-lom el: Krúdy. Abban egyeztünk meg, hogy a valaha volt – és általunk ismert – magyar próza legkiemelkedőbb csúcsa Krúdy Gyula. Nem biztos, hogy bármi értelme van az ilyen méricskélésnek, de az idő remekül múlt. Annak a felismerése pedig nagy öröömre szolgált, hogy érvelésében, indoklásában nyoma sem volt a nosztalgiának. Ha Krúdy nosztalgikus, akkor Proust meg James Joyce meg Dante és Cervantes is az. Vágy a mindenre emlékezésre. Krúdy is a mindenséget... Nem tudom, akarta-e, de azt hiszem, igen. A mindenséget akarta. Virginia Woolf 1922-ben, amikor az *Ulysses* megjelent (Proust pedig megtalálta az eltűnt időt, és végre meghalhatott), azt fejtegeti egy esszéjében, hogy a kisember élete is olyan gazdag benyomásokban, hogy annak a szüntelen áradásnak, záporozásnak csak elenyésző töredéke ragadható meg. Krúdy pedig *A vörös postakocsi* bevezetőjében már 1913-ban megfogalmazza ugyanezt. Nem említi csattanót, jellemábrázolást, fejlődést, nem beszél meglepő befejezésről. Mindent meg szeretne írni. Minden apróságot, szenvedéseket, amelyeken ma már mosolygunk; a valóra vált álmok értéktelenségét; az éjszakai magány gondolatait; látomásokat, amelyek az utcán esnek meg, alakokat és hangokat, amelyeket igazából alig érzékelünk, csak elsuhannak mellettünk, és benyomásokat hagynak bennünk. Meg szeretné írni a terézvárosi búcsút egy ablakból nézve. Elfojtott szívférdalmakról akar

mesélni. Halkan elstutogott szavakat felidézni, olyanokat, amiket senki sem hallott. Egy lelki beteg képzelgéseit. Rémuült fölriadásokat az ágyban. Játszi öngyilkossági terveket. És neki, Krúdynam, egyeztünk meg abban az ukrán utakon zötyögő autóban, neki sikerül is mindez. Mindent lát, tud, érez. Olyan magasról néz le ránk. Belelát a leveses tálba, a királyné konyhájába, a nyírségi udvarházak éjszakai szobáiba, a nők lelkébe, a tabáni kocsmák mélyére...

Ezt itt most abbahagyom, mert éppen a nosztalgizást próbáltam volna elkerülni. De hát végül is mi az irodalom? Emlékezés. Színtiszta nosztalgia. Akkor hát ellentmondásba keveredek? Nem baj, ezek az ellentmondások tesznek minket emberré. Ezek is. Magyar író akart lenni, az is volt, aki árgus szemmel figyeli a hazai és határon túli irodalmakat, dühösen előírná, hogy hogyan nem szabad és miként kell magyarul írni, de amikor ír, akkor azon nyomban elszakad ettől az ócska, penészes elvárástól, ettől az élettelen valamitől, szabályrendszer-től, és máris érvényes és élő lesz. Őszinte. Egyszerű. Eszköztelen. Örülök, hogy sokszor megmondtam neki: csodálom és irigylem érte. Szeretném eltanulni tőle. Bízom benne, hogy egyszer nekem is ilyen könnyen megy majd. Nevetett.

KUKORELLY ENDRE

CSAK EMLÉKEZET. FERDINANDY GYÖRGYRŐL

Ferdinandyt a *Mozgó Világ* szerkesztőségében láttam először, nyolcvankettő kora őszén. *Mozgó Világ*ot 1976-ban láttam először, a Duna mozival majdnem szemben lévő, folyóiratokat árusító boltban. Azt hiszem, Fürst Sándor utca. Mintha úgy tudtam volna, hogy csak ott lehet kapni. Vagy ott biztosan lehet kapni. Erős, izgatót emlékezet. A *Mozgó Világ* olyan volt, amilyennek reméltem, szép színes, elég kemény fődél, zavarba ejtő fiatal írók. Akik beláttatták velem, hogy nem leszek író. Nem lehetett remélni semmit. Nem is reméltem.

A londoni Szláv Intézet könyvtárában láttam először nyugati magyar irodalmat, 1974 nyarán. Érdekes volt. Mindent érdekesnek találtam, akkor úgy éreztem, hogy csakis nyugaton lehetséges rendes magyar irodalom, akármit is jelentsen az, hogy *rendes* és *nyugat*. És magyar. És irodalom. Addig nem olvastam tisztességes, egyenes mondatokat a *rendszer*ről. *Rendszerben* éltem, ami belátóvá teszi az embert. Szláv Intézet. Amerika, London, Párizs. Miért nem maradtam ott? Ugye maga nem normális.

Ferdinandy novellái érzelmesek, szűkszavúak, rezignáltak. Komoly, nem komor. Érzelg és ironizál, ha érzelgősnek mondod, bepipul. De nagyon udvariasan. Abbahagyja, nevet, igazi érzelgős. Meghatottság, történet, cselekmény, rövid, könnyű, a nem szükségeset kihúzza. Úgy döntött, novellákat fog mesélni. „A hölgyek és ifjak egy értelemmel úgy határoztak, hogy novellákat fognak mesélni” (Boccaccio: *Dekameron*, Révay József fordítása). A *Mozgó Világ*ban találkoztunk, semmit nem

olvastam tőle addig. Kedd délutánonként kaszinóztunk a szerkesztőségben. A Szabadság-hegyen folytattuk, ittunk *Cuba librét*. Barátságos volt, nyílt és kíváncsi. Szép ember, anyukámnak tetszik. Magyarországon élek. Ny.-i magy. szerzőket itthon nem közöltek.

Nyugati magyar irodalom nincs. Van ny.-i magy. prózaírók antológiája, szerk. Ferdinandy. Van nyugati magyar próza? Még a legszorosabban vett politikai szempontból nézve sincs. Magyar írók, politikai vagy ízlésbeli okokból nem Magyarországon élnek. Puerto Ricóban sem annyira jó. Jó, de nem annyira. Hazajönni a Szabadság-hegyre.

Puerto Ricóban jó. Éghajlat meleg, a nyár túlzás, a csokoládé minden árnyalatában virító nők, Amerika, tudnak angolul. Lesétálsz a tengerhez, tetszőleges irányban, nem tudsz nem oda jutni. Nincs a házakon ablak. Van ablak, de nincs üveg, éjszaka közelről ragyog az égbolt, egy koki nevű békafajta dalol a ventilátormormogásban. A ventilátor rád fújja a levegőt, lefújja a szúnyogokat. Ananász, kókusz, rum, jégkocka, ilyesmikből áll, meg ennél rosszabb dolgokból.

A jól-kinézet valamiképp visszaíródik a szövegbe. Egy író nézzen ki jól, ez egy javaslat a Szépirok Társasága 1180 napon át gyakorló elnökétől. Van benne valamiféle alapvetően sértődöttségmentes, a fájdalmat, csalódottságot, bánatot, balszerencsét, nyomorúságot felülíró kedély, ami, hogy pszichologizáljak, azon *alapul*, hogy ő úgy fest, ahogy. Simán belenézhet a tükörbe, és utána már akár egyszer sem. Talán nem is tudja, de akkor ez még erősebb szabály. Ha tudja, és a tudattalanjába tolja, akkor a legerősebb. 1986-ban Kisorsziba költöztem, Mészöly Miklós mellé, mondhatni, véletlenül. Nem mindegy és nem véletlen, hogy tizenöt éven keresztül kit nézel naponta, még mikor nem látod is. Jó volt nézni Mészölyt, és jó volt nézni, hogy mit kezd magával és másokkal, akit jó nézni. Ferdinandy Gyurkát is jó volt nézni.



CSENDER LEVENTE

EMLÉKEZÉS AZ ÚTPADKÁRA SZORULT ÉLETEK KRÓNIKÁSÁRA *Ferdinandy György (1935-2024)*

Nem tudnék még egy olyan íróat említeni, akinek az írásait éppúgy szerettem, mint az íróat magát. Ferdinandy Györgynél az élet és az irodalom ugyanaz volt. Végig az életét írta, de mindig talált új részeket, új nézőpontokat, amiket még nem mesélt el, vagy nem úgy mesélt el. Tette mindezt mély humánummal és nagy szeretettel. Hihetetlenül izgalmas élete volt, olyan, amiről lehetett egy életen át érdekfeszítően sztorizni.

Óbudán voltunk 2005 táján az ünnepi könyvhét fiókrendezvényén, *Az év novellái* válogatáskötetet mutattuk be. Közös kiadónk, a Magyar Napló keresett egy fiatal és egy régebb óta fiatal íróat erre az alkalomra, akik az antológiát bemutatják. A közönség soraiban kevesen voltak azon a délutáni órán. Elöttem egy magas, ősz író olvasott fel, utána jöttem én. A felolvasás végeztével lelkesen jött oda hozzám, hogy ő ezt a verset lefordítja spanyolra. Mondtam, hogy ez nem vers, ez novella, bár egy mondat volt, és elég lírai, de azért ragaszkodtam a műfajhoz. Műanyag pohárból némi bort fogyasztottunk, s közben kiderítettük egymásról, hogy ki kicsoda. Nem sértődött meg, hogy egy nagy íróról semmit nem tudok, ellenben érdekelte, hogy én ki vagyok, ami azért volt feltűnő, mert a magyar írók zöme, mire eléri azt a kort, amiben ő akkor volt – úgy hetven lehetett –, már megkeseredik, megsértődik, tüskéket növeszt, s nemhogy a fiatal írók nem érdeklík, de még a saját kortársait is utálja. Ferdinandy nyitottan fordult a fiatalok felé később is, s ez messze kiemelte őt az íróársai közül. Amikor megismertem az írásait, erre a nyitott érdeklődésre azt a magyarázatot találtam, hogy ja, hát igen, mert ő nem itt élt. Ő kibekelt a külföldön a kommunizmust, a nagy csalódások, kiábrándulások korszakait, amikben a magyar írók zöme felőrldött, megharagudott a másokra, szekértáborokba rendeződött. Persze, megvoltak neki is a kalandjai, csak valahogy egészen máshol és máshogy, mint a kis hazánkban maradottaknak. Innen nézve Ferdinandy 1956 után világcsavargó, egy globetrotter lett, így élte az életét Strasbourgban, Dijonban, Puerto Ricóban és végül Miamiában. Ő is, mint annyian, akik kivándoroltak, elmenekültek hazájukból a történelem viharai elől, szeretett volna találni egy helyet a világban, ahol otthon lehet. Aki próbált idegenben megállni, gyökeret eresztetni, aki váltott már hazát, tudja, hogy ez nem is olyan egyszerű. Itt volt a mi közös metszetünk. Én Erdélyből települtem át Magyarországra, ő meg Európából Amerikába, de az otthonalanság érzése ugyanaz volt. Ugyanarról írtunk mindketten, csak más volt a lépték. Amikor megkérdezték tőle, hogy hol a hazája, azt mondta, hogy ott, ahol hagynak dolgozni. Azt vallotta, hogy neki három hazája van: egy, amit itt hagyott 1956-ban, egy, ami benne élt, és egy, amit talált, amikor harminc év után visszatért.

Az Óbudán tett ígéretét nem felejtette el. Lefordította azt a „verset”, és nemcsak azt, hanem még vagy tíz másik novellát, és néhány évvel később (2013-ban) meg is jelent egy kötetnyi Miamiában – akkor már ott élt – az Editorial Silueta kubai kiadó-

nál, ki is hívtak, nagy könyvbemutatót tartottak a Gallimard Galériában. Ott volt nagyon sok kubai, közép- és dél-amerikai emigráns író, költő, és nagyon meg is lepett, hogy a kubaiak pontosan értették azokat a novelláimat, amiket a 80-as évek Romániájáról írtam, mert az a világ nagyon hasonlított Fidel Castro Kubájához. Ferdinandy pontosan tudta, hogy ki lehet a novelláimnak a közönsége, és úgy terelgette az írásokat, kiadót, közönséget, hogy tízezer kilométerrel arrébb is megtalálják egymást. Nemcsak engem fordított, hanem sok fiatal költőt, író, antológiát állított össze spanyolul, ezek is megjelentek *tendré un helicóptero* címmel az Isla Negra Puerto Ricó-i kiadónál. Szubjektív válogatás volt ez, de neki fontos volt, hogy nyitogassa az ajtókat, s a legjobb tudása szerint hírt adjon azokról más nyelveken is, akiket ő arra érdemesnek gondolt.

Egyszer Debrecenbe mentünk felolvasni. Ült a kis Peugeot 206-osom anyósülésén, láttam, hogy fáradt. Hátradöntöttem az ülést, elbóbiskolt, aztán egyszer felsóhajtott félálomban: „az a drága jó rum, amit délutánoként az óceánparton ittunk”. Amikor felébredt, megkérdeztem, hogy is volt azzal a drága jó rummal. Akkor mesélte el, hogy ő Puerto Ricóban soha nem vállalt délelőtti tanítást. Délelőtt mindig írt, a délutáni és az esti órái közt (az estire felnőttek jártak, a rabszolgák unokái) kiültek a kollégákkal az Atlanti-óceán partjára, és békében, nyugalomban elfogyasztottak egy üveg rumot, aztán kezdődhetek az esti órák. Gyurka nyugati civilizációt tanított. Nem volt nehéz dolga, mert onnan majdnem minden nyugatra van. Elmondta, hogy amit Magyarországon portorikói rumnak árulnak, az nem az. Majd ha kimegyek hozzájuk, akkor megmutatja nekem, hogy milyen az igazi portorikói rum.

Sokáig vártam erre a pillanatra. Amikor aztán 2013-ban megérkeztem miami otthonukba, és megölegettük egymást, az első utunk Marival, a feleségével egy italkereskedésbe vezetett, ahol két 1,5 literes Don Q rumot vettünk.

– Gyere, fiú, így! – mondta nevetve Gyurka, ahogy keverte a Cuba libre koktélt az igazi portorikói rumból.

– Cuba non libre! – tiltakoztak a kubai kiadó munkatársai, akik jöttek kisfilmet készíteni a könyvbemutató előestéjén.

Szerettem Gyurkának ezt a lazaságát, derűjét, életigenlését. Akkoriban Hemingway-rájongó voltam, s ha már ott voltam Miami-ban, szerettem volna elmenni Key Westbe, az író házába. Épp hurrikánszezon volt, az emberek beszegezték az ablakaikat, pakoltak be az autóikba, és jöttek szembe, hagyták el az otthonukat, mi meg mentünk befelé, egészen a félsziget végéig. Mellettünk, az úttal párhuzamosan az óceánban futott a régi vasút. Gyurkát nem különösebben érdekelte sem a vasút, sem Hemingway, bár Marinak a nagyapja horgászott vele, be se jött a Nobel-díjas író házába. Amíg mi Marival bent voltunk, ő addig kint sétálgatott, de a kedvemért megtette a hétórás utat. Volt egy pont Key West végében, ahonnan látni lehetett Kuba fényeit. A menekültek ott nosztalgiáztak, néztek hazafelé. Ott találtuk Gyurkát is, nézett Kuba felé vagy csak a messzeségbe, ki tudja azt ma már. Elvittek

az Evergladesbe is, a floridai ősmocsárba, a mikozuki indiánokhoz. Gyurka az ősmocsárba menekült indiánok közt is otthonosan mozgott mint fehér törzsfőnök. Messziről üdvözölték az ősz hajú magyar író, mielőtt elvittek motorcsónakkal a végtelen mocsár mélyére, megmutatni a falujukat. A csónakos srácnak még a nagyapját is ismerte a fehér törzsfőnök. Néztük az aligátorokat, mosómedvéket, óriáskígyókat a csónakokból, miközben száguldoztunk az ősmocsár titokzatos vízi útjain.

Amikor Ferdinandy nyugdíjba ment a Puerto Ricó-i Állami Egyetemről, kétlaki életet kezdett élni – Marinak ez jóval később sikerült, lévén huszonöt évvel fiatalabb. Gyurka hazajött április táján a fecskékkel, aztán ősszel elment, szintén a fecskékkel. Voltak fix pontok az itteni életében, mint például az ünnepi könyvhét megnyitója vagy a Tokaji Írótábor. Meglátogattott, amikor a fiam született, ott volt a lányom keresztelőjén, nagy kalapjában és hosszú lódenkabátjában várt minket a Ferenciek terén, a templom előtt. Örömi otthonunkba is eljöttek Marival. Akit megszeretett, azzal törődött is. Igazi úriember volt. Lassan kihalnak a magyar irodalomból ezek az úriemberek. Meg lehetett tanulni tőle a munkafegyelmet. Reggel korán kelt. Öt órától délig írt mindennap. Ez már a trópuson is így volt, ezért nem is vállalt az egyetemen délelőtti órákat, mert akkor dolgozott, s ezt megtartotta, míg bírta magát. Aztán postára ment, irodalmi estekre járt, vagy vendégeket fogadott. Szerette a nagy társaságot. Azt is, ha otthont adhatott az összejöveteleknek. Megfordult nála Konrád György, Esterházy Péter, Keresztury Tibor, Zalán Tibor, Kántor Péter is. Nála találkoztam utoljára Kántor Péterrel, dedikáltam is neki egy novelláskötetet. Nemrég írt egy ismerősöm, hogy rendelt egy antikvár példányt egyik novelláskötetemből, amit már nem lehet kapni, de dedikálva van. Küldött egy fotót róla, hát épp a Kántornak dedikált példány volt az, amit Ferdinandynál dedikáltam neki.

Igazi nagy mesélő volt Ferdinandy, a kispróza nagymestere, ahogy írták róla. Az útpadkára szorult életek krónikása. Ez lett ő. Egy idő után igyekezett emléket állítani a számára fontos embereknek. Az 1956-os menekülteknek, az apjának, akit a nyilasok a Hűség Házában nyomorékká vertek, az anyjának, aki orvos szeretett volna lenni, de végül buszkalauz lett. Marinak, Chicának, házmestereknek, Amerikából hazamenekülteknek. Eljátszott a gondolattal, hogy mi lett volna, ha 1956-ban itt marad. A kispróza ment jól neki, amit egy szuszra meg tudott írni. A nagyregény így elmaradt. Sok kis szilánkból, novellából áll az életműve, dalok, slágerek, sorok. Szerette a zenét, sok régi slágert tudott, amik átszövik az írásait.

Annak ellenére szerette az embereket, hogy nem bánt vele olyan nagyon jól az élet, de mégis volt valami végtelen életöröm, életkedv és életszeretet, ami sugárzott belőle. Tudott haragudni, káromkodni is rendszeren, de a következő pillanatban már rendbe is szedte magát. Mintha mindenhol ragadt volna rá valami világcsavargásai során. A franciáktól az elegancia – mindig adott a ruházatára, külsejére, és mesterien tudott bókolni a nőknek –, a spanyoloktól a temperamentum. Meg lehetett neki bocsátani a zsörtölődéseit is.

Belakta a Kárpát-medencét, minden országgrészhez köze volt. Egyszerre működött benne a jelen és a múlt, különböző kultúrák találkozása, ahogy ő írta: „Megszoktam, hogy egyszerre látok mindent. A jelent és a múltat. Egymásra tolódnak a képek.”

Sokszor tért vissza írásaiban a gyerekkorba a „mammerekhez” (Notre Dame Női Kanonok-és Tanítórend), a piaristákhoz, akik eltanácsolták a gimnáziumból, az ELTE-re, ahová száрма-

zása miatt sokadszorra vették fel magyar–francia szakra, s ahol Füst Milán és Gyergyai Albert óráira járhatott, a házuk garázsába, ahol Mekivel, a kecskével laktak, miután az ávósok elfoglalták a házukat. A Kossuth tér, a Hamzsabégyi úti buszgarázs, ahol buszkalauzként felvette és letette a szolgálatot, ahová az anyja üzent, hogy ne menjen haza, mert már keresték, és Bozsóka elvtárs a buszgarászból, aki mondta neki, hogy menjen Nyugatra. Ösztöndíjat kapott Strasbourgban, hogy végezze el a francia szakot, jöjjön vissza Magyarországra, és terjessze a francia kultúrát. Remenyik Zsigmondból doktorált, akkumulátorgyárban dolgozott, volt könyvügynök, közben elkezdett írni, elmondása szerint az 1956-os forradalom humoráról. A tekintélyes *Le Monde* hetilap tárcaírója lett. Hogy miért volt humoros ez a tragikus kimenetelű forradalom? Például amikor híre ment Bécsben, hogy a svédek befogadnak kétszáz tébécést, a magyarok rögtön elkezdtek árulni a követség mellett a tébécés köpetet. Vagy amikor buszkalauz-egyenruhában ment Füst Milán órájára, és a tanár úr kijelentette, hogy addig nem kezdi el az órát, amíg egyenruhások vannak a teremben. Akkor ő fölállt, és mindenki előtt elmondta, hogy ő csak egy egyszerű buszkalauz, és munkából jött az egyetemre.

Állítólag Charles de Gaulle francia elnökben is csörgedezett a vére. A tábournoknak ugyanaz a ritka vércsoportja volt, mint Ferdinandyknak. Szóltak Gyurkának a strasbourgi időszak alatt, hogy kéne adjon a véréből. Akkor még nem tudta, kinek kell, aztán egyszer hívták, a tábournok megveregette a vállát, és megköszönte a vérét.

1958-ban arra gondolt, hogy hazatér, de reggel a kávéházban felemelte a *Le Monde* legfrissebb számát, aminek a címlapján Nagy Imre kivégzéséről adtak hírt, s ez a hazatérés reményét több évtizedre szétoszlatta. Megjelent az első kötete, a *Sziget a víz alatt* franciául. Del Duca-, később Saint-Exupéry-díjat kapott, aztán mielőtt ünnepelt francia íróvá avatták volna az *étrangert*, távozott a napsütötte délre. Talált az egyetemen egy spanyol nyelvű hirdetést, levette, kiment a közeli kocsmába, és egy részeg spanyol, Ramón lefordította neki, hogy a Puerto Ricó-i Állami Egyetemre európai tanerőt keresnek. Ez eldöntötte a sorsát harminchét évre. Hájójegyet vett – az akkor még – francia feleségének és a három gyermekének, és egyetemi tanár lett a trópuson, egészen nyugdíjazásáig. A francia feleség nem bírta a trópusot, úgyhogy ő a gyerekekkel visszatért Franciaországba. Azt is nevetve mesélte mindig, hogy háromszor nősült, háromszor vette el ugyanazt a nőt feleségül. A francia asszony intézte a válást, ő pedig a házasságot. Aztán minden nősülés után született egy gyerekük.

Puerto Ricóban ismerte meg a kubai származású Maria Teresa Reyest, későbbi feleségét, aki belőle doktorált. A rabszolgák unokáit tanította nyugati civilizációra Puerto Rico szigetén. Amerikai állampolgár lett, de soha nem lett amerikai. Ott is a bevándorlókról, az ellentmondásokról írt, és sokkal jobban tudott azonosulni a sziget szegényeivel, a dél-amerikai bevándorlókkal, mint a világhódító, demokráciacsináló nagy Amerikával. Kezdetben nem beszélt spanyolul. Az előadásait megírta, felolvasta, de a diákok kérdésére nem tudott válaszolni. Megkérte őket, hogy írják le egy papírra, otthon lefordította, és írásban megválaszolta. Így kezdődött az ő spanyol nyelvű karrierje.

A magyar nyelv megtartása nem volt kérdés számára. Mindig magyar író maradt. A karibi szigetvilágban viszonylag kevés magyar élt akkoriban. Puerto Ricóban összesen öt, de azok se beszéltek egymással. Nemcsak megtartotta az anyanyelvét, de igyekezett fejleszteni is. A libatömréről, nyúltenyésztésről rendelt könyveket Magyarországról, hogy fejlessze szó-

kincsét. Később a Szabad Európa Rádió munkatársa lett. Oda írta könyvkritikáit az itthonról eljuttatott kortárs magyar irodalomról. Így aztán naprakész volt a hazai irodalomból is.

Amikor hazajött 1988-ban, és harminc év késéssel megjelent az első magyar nyelvű kötete Magyarországon *Szerencsénységem története* címmel a Magvető Kiadó gondozásában (Bodor Ádám szerkesztésében), nagy sor kígyózott az Andrassy úton az Írók Boltja előtt. Ő volt az első hazatérő fecske. Nevetve mesélte el, hogy a kritikus félreolvasta a címet, és a *Szerencsétlenségem történetéről* született az első írás a könyvről.

Ahogy teltek az évek, repedezni kezdett az általa egységesnek gondolt magyar irodalom, egyre több csoport, egyre több szekértábor lett, akik lőtték egymást, mint San Gimignano fellegváraiból a derék taljánok, és Gyurka ezt nem értette, nem tudta elfogadni, hogy miért várják el tőle, hogy pozicionálja magát – ahogy Kántor Péter mondta egy Ferdinandyán tartott baráti összejövetelen. Harminc évet várt arra, hogy Magyarországra jöhessen, hogy hazajöjjön, itt meg ez az elvárás, hogy az ország egyik felét szeresse, a másikat meg ne. Nem tudta elfogadni az ország, a magyar irodalom szétszakíttóságát, a szekértáborosdit. A rendszerváltás előtt még megfértek a sashegyi otthonában azok az írók, költők is, akik később egymáshoz se szóltak, pedig Budán, a Vas Gereben utcában mindenki számára nyitva volt az ajtaja. Sajt, bor, olívbogyó, sós mogyoró mindig volt az asztalon, s Mari gyakran örvendeztette meg a vendégeket valami kubai finomsággal.

Amikor nyolcvanéves lett, köszöntöttük az Írószövetségben, szerettem volna elhívni zongorázni Sós Tibi. Egy novellájában olvastam, hogy az ötvenes években a Darlingban játszott a Sós–Fehér-duó. Egyszer mentünk a belvárosban, beléptünk a Spinoza Házba, ott zongorázott éppen Sós Tibi a Sós–Fehér-duóból. Nem hittem el. Valaki az ötvenes évekből a kétezertizes években még játszik? Pedig ő volt, Sós Tibi. Leülni nem tudtunk, mert tömve volt az étterem, de találkozhattam egy percre egy másik legendával, magával a történelemmel. Ez a két alak megölelte egymást. El is vállalta, hogy zongorázik Ferdinandy születésnapján, csak aztán baleset érte az otthonában, és nem tudott eljönni. Ilyen kicsin múlt.

Voltunk egy közös erdélyi turnén, aminek a Visszidensek címet adtuk. Azért a visszidensek, mert amikor a bolgár filharmonikusokkal hazaszökött elbúcsúzni a lebéult apjától, és elkapták, akkor a rendőrpárancsnok elvtárs kiállította a többiek elé, és azt mondta, hogy jól nézzék meg, mert ez nem disszidens, hanem egy visszidens. Azzal beültették a rendőrautóba, és kivitték a reptérre. Bejártuk Kolozsvárt, Sepsiszentgyörgyöt, Székelyudvarhelyt, Csíkszeredát együtt, közös fellépéseink voltak, rendhagyó irodalomórákat tartottunk közösen, nagyon jó társaság volt mindig. Szerettem, ahogy mesél. Az erdélyi úton mesélte, hogy a nagypapa orvos volt, neki meg kisgyerekként volt valami a tüdejével, és egy nyáron elvitte magával a nagypapa fel az erdélyi hegyekbe, Radnaborberekre. Amikor a környéken híre ment, hogy megérkezett az orvos, lejöttek a környező hegyekből a románok, hosszú sorok kígyóztak az ajtója előtt, és puliszkával fizettek. Rengeteg puliszkát ettem, mondta nevetve. A kolozsvári Bulgakovban tartott estre eljött Szilágyi István is. Nehéz vörösborokat ittunk. Egy asztalnál a legnagyobbakkal.

A latinos temperamentumú Mari nagy szeretettel vette körül az utolsó években is, de azért szerettek évdni, és tudtak is. Egyszer mondta Mari Gyurkának, hogy most már hagyj abba az írást, mert egyre több hülyeséget írsz. Gyurka nevetett, és nem hagyta abba. Amíg bírta, minden reggel nekivágott a nagy fehér papírnak. Kézzel írt, nem bajlódott az

informatikai nyűgségekkel, de még az írógéppel sem. Talán tőle kaptam az utolsó kézzel írt levelet is. Azt mondta, hogy *amíg dolgozom, addig a kezemben tartom a sorsomat*.

Egy Spanish speaking American citizen (spanyol ajkú amerikai állampolgár) lett belőle. Amikor megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét (2011-ben), felhívták, hogy Washingtonban szeretnék azt neki átadni. Mondta, hogy hát ő itthon van, látja a Sas-hegyről a Parlamentet. Nem, nem, majd Washingtonban a nagykövetségen, hiszen ő amerikai állampolgár. A Kossuth-díj kivételével minden jelentős díjat megkapott. A Covid idején Floridában rekedtek, 2019-ben járt utoljára Magyarországon. A kisebbik fia volt mellette, a kis Gyurka, aki nagyon szépen megtanult magyarul, a többi gyereke szétszóródott a nagyvilágban. És persze Mari. 2022-ben volt egy nagy családi összejövetel náluk, Miami-ban, a lánya Dubajból, az egyik fia Puerto Ricóból, a másik Baltimore-ból érkezett. Talán érezte Gyurka, hogy már nincs olyan messze az a vég, jó lenne még egyszer megölelni a nagyvilágban szétszóródott gyermekeit, unokáit. Milyen jól tette. 2023-ban kicsit megcsúsztam, és október helyett december végén tudtam felhívni a vén tengeri medvét. A kórházi ágyon feküdt. Mondtam neki, hogy írtam róla a decemberi Helikonba. Bólintott. Öllelek, Leventém, öllelek, ezek voltak az utolsó szavai felém. Néhány hét múlva jött a szomorú hír.

Újra összejön a nagy család, de valaki nagyon fog hiányozni a társaságból, és ez a hiány már örökre így marad. Az a mondata jut sokadszorra eszembe, amit egy indiánnovella hőse mondott – a *Volver* című írásában –, hogy amióta elmentem, minden lépésem hazafelé vezet. Ő is hazatalált Budára. Nem sodorják tovább a történelem viharai. Az utolsó levél, amit kézzel írt nekem, arról szólt, hogy szeretne hazajönni, és segítsen neki találni egy ügyes erdélyi gondozónőt. Erre a Covid miatt már nem került sor. Meghatóan búcsúzott Michel fia tőle a temetésen: Megtanítottál sírni, megtanítottál nevetni, szóval minden fontosat az életről.

Ha 1956-ról drámát írnék, biztosan ő lenne a főhős. Az ő élete tette nekem személyessé a forradalmat. Szomjas Györggyel közös filmet terveztek, de már az sem fog elkészülni. Az Európa Kiadó belekezdett Ferdinandy életműkiadásába. Jönnek sorban a kötetek, de ahogy a szerzőjük mondta, megkésett kanonizáció nem létezik. Jó lenne egy rövidprózai díjat alapítani, hogy a neve még sokáig fennmaradjon.

RAB LÁSZLÓ

FERDINANDY ÉLETEI

„Lámpa nélkül pedáloztunk keresztül az erdőn. Az utca végében le volt eresztve a sorompó. Tavaly óta sok minden megváltozott. Nem tudom, meddig bámészkodtam így ott a grádicson. A villanyvonat fűtyült, lehúztam a szutykos ablakot. Szótlanul bandukoltunk végig az Üllői úton.”

Ezt imádtam Ferdinandy Györgyben. Egyben irigyeltem is a pofonegyszerű, kristálytisza mondatait. Semmi kurfli, semmi cikcakk. Ha kell, döngenek a novellaszerű történetekben a szavak, ha kell, fényesen cincognak. Elkönyvelték novellistának, ami

nem egészen pontos, mert a történetei a regény szabályai szerint kanyarognak. Mégsem akart írni nagyregényt. Jobban bízott a mesében, a laza haladásban, a homályba vesző végtelenségben, a kristálytisza szerkezetekben.

Meg a latinos fordulatokban. A keze nyomát viselik a magyarul már nem beszélő és nem író Barsy Kálmán elképesztő történetei az *Apám arcvonásaiban*, amelyet ő ültetett át spanyolból magyarra. A legjobb, leglatinósabb novellafüzér, amely nyelvünkön megjelent, vékonyka kis füzet. A távolba tűnő óhazáról szól, a kopott monarchiás gesztusainkról, amelyek Buenos Airesben már mit sem számítanak. Barsyval együtt tanítottak a Puerto Ricó-i Egyetemen, onnan datálódik a barátság. Miként sokan mások, ő is felbukkant aztán a sas-hegyi házban Budán, Gyurka nyári – vagy olykor téli – szállásán, a szülői házban. 1986-ban kezdte a hazajárást, miután nyugdíjba vonult. Akkor már Miami-ban élt a kubai feleségével, egészségügyi megfontolásokból települtek át az angoltanár Marival. Egy kellemes lakópark szívébe költöztek egy tó partjára. Idilli környezet, nem is nevezném amerikai-nak.

Angolul nem tanult meg, még arra sem vette a fáradságot, hogy pár szót elvakkantson a hivatalokban vagy a vizsgálatokon. Fiatal korában franciás volt, aztán közel négy évtized következett a szomorú trópusokon a spanyollal; ennyi bőven elég is volt neki, nem volt szüksége egy újabb nyelvre a boldoguláshoz. Ami, mondjuk, okozott fura helyzeteket, mert például a Görögországban született, Dániában élő unokájával – aki nem beszélt franciául vagy spanyolul – csak úgy tudott beszélgetni, hogy Mari tolmácsolt nekik. Voltaképp döbbenetes, hogy az anyanyelve mennyire ép maradt. Valószínűleg az írás miatt alakult így. Meg a mesélés miatt. Voltam vele néhány író-olvasó találkozáson, gyönyörűen beszélt, elandaltította a hallgatóságot. Sármos, magas, jó kiállású férfi volt, láttam a fiatalkori fotóit.

Aprópó, Mari. Hőfehérekének nevezi a történetekben. Mari havannai lány („spanyol hódítók leszármazottja”), az ismeretség és a házasság Puerto Ricón jött létre. Utazott egyszer Gyurka Chicagóba az ottani magyar kolóniába felolvasni, előzőleg kialakulta, hogy „a kubai feleség” utazási költségeit is megtérítsék. A chicagói atyafiak beleegyeztek, de aztán mégis probléma lett a dologból, azt mondták neki, hogy a Marira eső részt vissza kell fizetnie. Miért, kérdezte Gyurka meglepetten. Hát mert nem fekete – mondták neki. Nem egy fehér lányra számítottak.

Marit kislány korában Raúl és Fidel Castro a térdén táncoltatta. Az apja ugyanis menő havannai ügyvédként járt ebédelni egy bisztróba, rendszerint ott voltak a homárt fogyasztó Castro fivérek és Camilo Cienfuegos, aki a forradalom győzelme után rejtélyes körülmények között tűnt el a repülőgéppel a tenger fölött. Castróék kiengedték Miami-ba a családot, hogy meglátogassák Mari nővérét, aki gyógyíthatatlan rákos beteg volt. A szülők lányuk elvesztése után sem mentek vissza Kubába, pedig az amerikai titkosszolgálat szeretett volna megszabadulni az apától, akiből házaló ügynök lett a trópusokon. Szomorú szívvel élte az életét.

Gyurka magyarországi távozása is eléggé rejtélyes. 1956-ban, huszonegy éves korában az autóbuszüzem kalauza volt Pesten. Sofőrnek készült, úgy gondolta, szükség van előtanulmányokra. Budapestet szerette, élvezte a csalinkázást. Fölvették az ELTE magyar–francia szakára is, a 22-es buszra szállva olykor a leckéit bújta. Egy ízben Eckhardt Sándor professzor elkérte a kalautzól a füzetet, s belejavított a kézzel írott magánszótárba. – Október 23-a után néző voltam – idézte föl Gyurka a forradalommal kapcsolatos emlékeit egy régi népszabadságos interjúban. – Mindent látni akartam. A jót és a rosszat is. Személyes élményeim vannak a forradalomról. Ez ma már nem olyan jó, mert azt veszem észre, hogy

az utókor nemigen kíváncsi a rosszra. Osztottak nálunk, az egyetemen is dióverőt, de nem adtak hozzá töltényt. Azt hiszem, ugyanazt tettem vele, mint korábbi májusi felvonuláson a táblával: otthagytam a Lövölde téri vizeldében. Amikor vége lett, megint buszoztam. December 6-án letartóztatták a munkástanácsosokat, köztük a buszosokat is. A párttitkár, Bozsóka elvtárs azt javasolta a Fürst garázsban: „Gyurikám, nézzen egy kicsit körül a kapitalista Nyugaton!” Így indultam el. Bozsóka elvtárs az oka mindennek.

Ekkor kezdődött Ferdinandy György második élete. Francia egyetemre járt, tanári diplomát szerzett, s elvette feleségül azt a lányt, aki a kézíratait javíttatta. Hamar rájött arra, hogy abból, aki óvodás korában nem franciául malackodott, soha nem lesz rendes francia író. A Fernand Natan Kiadó könyvterjesztőjeként dolgozott, egyetemeken, kisvárosokban szervezett kiállításokat, s árulta a bugyirózsaszín selyembe kötött Balzac-életműkiadást. Puerto Ricóba hirdetés útján került. Európai diplomás tanárt kerestek az egyetemre, hajójegyet is küldtek. A két személyre szóló első osztályú tikket azután becserélték négy harmadosztályúra, s a kazán közvetlen közelében, a bennszülöttek között, kilenc napig tartó utazás végén hódították meg Ferdinandyék az Újvilágot. Az író és tanár ezt harminchat évvel toldotta meg. Tízezer diákja volt, s ma már az adóhivatalokban, az iskolákban és a könyvtárakban is bőséggel vannak Ferdinandy-tanítványok. Néhány éve találkozóra hívták, és lefestették egykori tanárukat, Gyurka színes bőrű rasszjegyeket kapott tőlük „ajándékba”, igen vicces.

A spanyol nyelvi környezet könnyebbnek bizonyult, mint a francia. Ösztönözte a tartós letelepedést, hogy nem kellett ügyelni az akcentusra. Hátrány volt viszont, hogy a külföldiek között rengeteg volt a (spanyol, német, argentin) emigráns. Ők voltak azok a masszív reakciósook, akik fél évszázaddal korábbi világnézetekbe kapaszkodnak ma is. S el is várják másoktól: értelmezzék száműzetésnek a Puerto Ricó-i éveket. Többek közt erről a csapdahelyzetről szól Ferdinandy pompás novellafüzére, a *Szomorú szigetek*. Tanította diákjainak Goethét, a Divina Commediát, Dosztojevszkijt. De ez nagyon idegen volt a hallgatóinak. Hogy fölkeltsé az érdeklődésüket, megszervezte a Karamazov testvérek perét, volt bíró, ügyvéd, ügyész meg vagy 900 diák. A végén természetesen Aljosát, a szent életű testvért ítélték el.

Gabriel García Márquez *Száz év magányának* megjelenése után minden megváltozott. Hirtelen fontos lett a Puerto Ricó-i történelem (addig csak anekdoták keringtek), a kutatók vizsgálni kezdték a népszokásokat. Ferdinandy írt „előző” életében franciául is, de érett novellistává az amerikai fennhatóság alatt álló szomorú szigeteken lett. A nagyregényhez, mint fogalmazott, polgárabb, megállapodottabb életet kellett volna élnie. Szerencsére Puerto Ricón, s talán egész Dél-Amerikában is igen nagy a Boccaccio által föltalált műfaj megbecsülése. Tömör novelláit a spanyol *El Dia* (A Nap) 400 ezer példányban közölte.

Ferdinandy (1986-ban) előbb tért haza, mint az emigránsok többsége. A bécsi magyarok az orrára is koppintottak emiatt; volt, aki árulónak nevezte. „Sokáig azt hittem, hogy életem legnagyobb elhatározása volt, amikor felkerekedtem és nekivágtam a világnak” – írta az *Egy régi placc* című kötetben 1999-ben, majd így folytatta: „Ma már tudom, elmenni nem nehéz... Az igazi nagy elhatározás a hazatérés... Ez a legfontosabb, a perdöntő fejezet, ami egy ember életének értelmet ad.” Ferdinandy a kilencvenes években ott folytatta, ahol Puerto Ricón abbahagyta. Az olvasókat nevelni kell, hangoztatta, és szívesen eljárt gimnáziumi rendhagyó irodalomórákra, s igen sok fiatal rajongójával rendszeresen levelet váltott. Ha csak néhányan várták egy-egy író-olvasó találkozón, akkor is örömmel beszélt örök szerelméről, a kissé kesernyés hangvételű, mély emberi tapasztalattal átszőtt modern

novelláról. – Általában jól érzem magam a bőrömben – így adta kezembe optimizmusának kulcsát az író –, nem fintorgok, nem panaszkodom. Csak a jó emberekkel szoktam találkozni. Nekem ez az ország annyira hiányzott negyven éven át, hogy nem tud velem rosszat tenni. Legyen csak olyan, amilyen. Nekem így is nagyon megfelel.

2023 nyarán mentünk hozzá a párommal, pompás napokat töltöttünk együtt, régóta terveztük az utat, Gyurka nagyon akarta, hogy meglátogassuk. A Covid megakadályozta, hogy hazajöjjen, miután pedig elmúlt a járvány, legyengült, megromlott a látása, nehezen állt talpra. Mindenütt ott volt már vele a „Trabant”, a kézre álló járókeret, amivel néhány métert bárhol biztonságosan meg tudott tenni. A hosszú utat már nem merete vállalni. Maradt 2019 után a miami „száműzetés”.

Marival elvittek bennünket a mikozuki indiánok által fenntartott mocsárba aligátorokat nézni, Gyurka szerette volna, hogy megismerjük az őslakosok csillogásmentes életét. A modern nagyvárosi küszködést, amivel a kései leszármazottak még mindig küzdenek a fehér ember ellen. A modern Miami nem nagyon izgatta. Tettünk egy kört a tengerparton is, rumot ittunk a kikötői csehóban, de ez azért már nem az volt, mint Puerto Ricón, ahol évekkel előtte napi egy liter is elfogyott a barátok érkezésekor. Több mint harminc évig tanított az ottani állami egyetemen, a nyugati civilizációval kezdte, és úgy gondolta, hogy a görögök trükkjeit és cselszövéseit nem lehet kifelejteni a *Szomorú szigeteken* sem. Egyidőben tanártársa volt „Varga Jóska” (Vargas Llosa), nem lelkesedett érte túlságosan, mert meglátása szerint a hatalmasok kegyeit keresve tört előre az irodalmi ranglétrán.

A foci, ugye. Az is nagy szerelme volt. Nem sokkal a Covid előtt itthon Marival és Gyurkával együtt mentünk a gyerekem focimeccsére, mert a futball örök téma volt köztünk. A kispőzsa mestere utolsó közös fotónkon is Barca-mezben virít. Személyesen ismerte Puskást, aki a Barca–Real meccsek előtt kötegni jeggyel sétálgatott a Ramblán, és ha magyarokkal találkozott, megajándékozta őket egy-egy ingyenes belépővel. Gyurka szerencséje, hogy ismerhette Öcsit az 1950-es egyfordulós bajnokság idejéből (a hasonló című novella, melyből írásom legteteején mondatokat kölcsönöztem, vetekszik Déry *Nikijével*, ott egy kutya története szélesedik társadalmi parabolává, Ferdinandynál az ÉDOSZ-nak átkeresztelt Fradi kálváriája az apropó, ezzel nyitja a *Francia vőlegény* című pompás novellagyűjteményt). Puskás ingyenjegyről beszélgettünk ’23 őszén is, amikor megnéztük a tévében (Amerikában!) a Monor–Vasas NB III.-as meccset, és rögtön utána a Los Angeles–Inter Miami párharcot, amelyre 400 dollár volt a legolcsóbb belépő. Messi nem sokkal ez előtt szegődött Miami-ba, addig 40 dolcsit kértek egy jegyért, utána aztán megnyomták a pedált, és tízszer annyit kértek érte. Meccsnézés közben tamarindot, érett guavát majszoltunk, és megállapítottuk, hogy ez a foci már nem az, mint a boldog időkben volt Magyarországon.

Mellesleg abban is megvan a foci, ahogyan összefűjt bennünket a szél. A párom nagymamája a kulcspon, akihez 1986. június 2-án orvost kellett hívni a szovjetek elleni irapatói 0:6 miatt. Nos, Mami volt az, aki a 90-es évek közepén fölfedezte, hogy Ferdinandy György felolvas valahol Pesten. Nyomban odaparancsolta az unokáját, a későbbi páromat, aki újságíró-gyakornokként ízletes sztorit írt a világutazó íróról. És persze azonnal „beleszeretett”. Nemcsak az íróba, hanem a délceg, sármos férfiba is. Mert valljuk meg, Gyurka még nyolcvan fölött is igen mutatós férfi volt, magas, derűs, lehengerlő. Elképzelem fiatalon: nem hiszem, hogy olyan könnyű lehetett volna neki ellenállni. Amikor kétlaki életre rendezkedett be, és a nyári hónapokat Pesten töltötte Marival, már ott voltam vele én is. Mentünk kis falvakba, hogy meséljen az életéről. Volt mit. A tagyoni faluházban kérdeztem

tőle, nem zavarja-e, ha kevesen vannak az író-olvasó találkozókon. Egyáltalán nem zavarta. Ha ketten vannak, akkor két olvasó kíváncsiságát kell kielégíteni, mondta. Nagyon értett hozzá írásban és szóban is. Imádkozta a jövő-menést, a vidéki élet ízeit, a finom borokat. Egy hatalmas termetű férfi, mellette a pici Mari. Aki aztán szorgalmasan nyitogatta az író élete alkonyán az ide-oda rejtett Trabantokat. Volt egy a házban, és egy az autóban is. Ez volt Gyurka eltrabantosodott élete.

Félszáz könyvet írt, az Európa Kiadó éveivel ezelőtt elkezdett egy életműsorozatot, megkapta az itthoni elismeréseket, rengeteg volt a különféle rendű barát körülötte. Ferdinandy eszméletlenül sok magas minőségű emberrel működött együtt, Lakatos Menyhértől Örkény Istvánig és a világirodalomban is megmártózó francia és latin alkotókig – köztük Octavio Pazzal – terjedne a skála. Történetek sokasága kötődik szinte mindenkihez. Amikor például Lakatos Menyhért meglátogatta a franciaországi tanyáján, pillanatok alatt megjavította a házuk rozszant tetejét. Tartotta a kapcsolatot az itthoni irodalmárokkal, sokszor mégis egyedül érezte magát. Tudta, sejtette az okát. Noha éveken át recenzálta a hazai írók műveit a rendszerváltás előtt a Szabad Európa Rádióban, mégsem vett részt az itthoni irodalmi susmusban. Nem cövekelte le egy-egy kiadónál, ha valahol visszaadták a könyvét, elment másokhoz, ahol persze örömmel fogadták. De a kiadók a nullszaldónál ritkán láttak messzebbre.

Élveztem, hogy a közelében lehetek, hogy hallhatom a hangját, olvashatom a mérhetetlenül precíz mondatait. És újra fellapozhatom a csalafinta szerkezetű köteteket, amelyekről sokan azt gondolták, ó, csak novellácskák vannak benne, nem állnak össze nagy egészé, mint az asztalt behorpasztó nagy magyar regények. De hát összeállnak, egymásba vannak fűzve, és egymásba érnek. Az énforma és a kispóza nagymestere volt Ferdinandy, már régen tanítható lenne az iskolákban. Hogy megtanította focizni a „benszülötteket”, csak ráadás. Ajándék Európától, szuvenir a magyar buszkalauztól, akinek – noha nem vett részt a forradalomban – mégiscsak mennie kellett '56 decemberében. És el kellett magyaráznia a világban, milyen is volt az, amikor egy kis nép – mely nagyon tudott ugyan focizni – le tudta győzni a hatalmas birodalmat. Nagyjából ezzel „lázított” oly sok időn át Puerto Ricón is.

Az ötvenhatosok kivándorlásáról őszintén és közhelyek nélkül írt. Nem felejtette el azokat az áldozatokat sem, akik pár hónappal a határátlépés után azzal szembesültek, hogy semmire se fognak menni, ezért véget vetettek az életüknek. Düsseldorfban többen kiugrottak a negyedik emeleti ablakokból. A sikerkönyvek persze nem róluk, hanem a hallatlanul kreatív magyarokról szólnak, akik bárhová kerülnek a világban, mindig feltalálják magukat. Ez is csak egy üres puffancs, nyilván. Amikor mindezt Gyurka a bokacsattogtatós, árvalányhajjas magyar kolóniákban szóba hozta, lehurrogták. Nem szabad így, ennyire tiszteletlenül szembenézni a dicsőségesre maszkírozott múlttal. Voltak jobbos és balos barátai, mégsem állt be igazán az itthoni kórusokba. El is maradt egy-egy neki szánt díj emiatt, ami megnehezítette az ingázást Miami és Budapest között.

Az amerikai magyart körbezsongók számító tagjai úgy vélték, könnyű neki, a bőre alatt is pénz van, de hát ez nem volt igaz. Mari egy ideig kénytelen volt neveltséges fizetésért angollektori állást vállalni az ELTE-n, de abból nem lehetett megélni, vissza kellett menni az USA-ba, pedig az volt a terv, hogy talán Pesten meg lehet állapodni. Azon a Pesten, amelynek irodalmi vérkeringésébe szeretett volna belekerülni, mert hiába írt félszáz könyvet és félezer novellát, mégiscsak idegenbe szakadt emigráns írónak könyvelték el. Ezen szeretett volna valamit kozmetikázni. De nem vett tudomást az itthoni elit törésvonalairól,

és így nehéz volt egy-egy kompánia mellé lecövekelni. Szerette volna, ha az „elit” – istenem, milyen illúzió! – elismeri fáradozásait egy-egy veretes díjjal. Amiből aztán az lett, hogy a pénzzel nem járó tisztikeresztet groteszk körülmények között kapta meg 2011-ben. Előbb főlhívták telefonon, hogy megtudakolják, átveszi-e (G. B. Shaw szerint nem visszautasítani kell a díjat, úgy kell élni, hogy ne kapj!), aztán pedig lefelejtették a nevét a listáról. Amikor érdeklődni kezdett, hogy mi van, azt közölték vele, hogy sajnos nem tudják átadni, mert az író úr amerikai, a díj Washingtonban „kerül átadásra”. Mondja Gyurka, soha életében nem járt Washingtonban, most itt ül Budán, amúgy Floridában él, de harminchét és fél éven át tanított Puerto Ricón, küzdött a helyi spanyol öntudat kialakításáért. A hivatalnok azt felelte, nagyon sajnálja, nem tehet semmit. Augusztus 18-án nagy csinnadrattával átadták Magyarországon a díjakat. Gyurka látta, hogy semmiféle listán nem szerepel a neve, amiből arra következtetett, hogy ejtették. „Kaptam egy nagy pofont – gondolta –, mehetünk tovább.” Az augusztus 20-i ünnep után újra jelentkezett a kormányzat nevében egy hivatalnok, s azt közölte, hogy 26-án pénteken délelőtt 11 órakor lesz az átadási ceremónia, a kitüntetést Szócs Géza, a Nemzeti Erőforrás Minisztérium kulturális államtitkára adja át. – Jól van, ott leszek –, mondta a félszáz kötetes író, aki az egész kalamajkáról senkinek nem szólt semmit. Föl is hívták aztán még egyszer annak rendje és módja szerint: elmarad a pénteki átadás, mert Szócs Géza nem szokott ilyenkor ráérni. Ezért áttették az átadást 29-e, azaz hétfő délelőltre. „Nagyon rendesek voltak, megnyugtattak, egy hölgy fog rám várni a kapuban. Eldiskuráltunk még arról, hogy aki ezt a pénzzel nem járó díjat megkapta (például anno Albert Flórián), arról 18-án értesülhetett a sajtó. Az én kései díjátvételemről vajon értesítik-e az újságokat? Erre konkrét választ nem kaptam. Úgyhogy átvettem a díjat titokban. De udvarias voltam, és természetesen megköszöntem.”

Egy évtized elmúltával, utolsó találkozásunkkor nézegettük a vitrinben a csodás tisztikeresztet, ami elvileg egy ország érzelmes háláját fejezte volna ki. Annak adták, aki oly sokat tett érte. Majd elmentünk a Little Havanához közeli kubai étkezdébe, jóféle rumot ittunk, de persze már csak annyit, amennyi nem akadályozta a Trabant használatát. Néztük a pár kisöreget, akik az öregek napközijében sakkoztak és dominóztak. Nem voltak már sokan, elkopott a háború utáni generáció. A fiatalok bárkat nyitottak, turistadollárokra utaznak. Író, olvasó embert az utcán, a teraszokon már nem lehet látni, mindenki a telefonjába temetkezik. Otthon pedig, behúzódva a szeptemberi hőség elől, azokat a szövegtörödékeket rendszereztük, amelyeket a látása megromlása miatt hatalmas betűkkel vetett pappírra. Pappírra, mert a számítógépet nem állhatta. Ebben is Mari volt az, aki mindent magára vállalt. Keserűen állapította meg, hogy teljesen bezártan él. Jöttek-mentek ugyan a magyarországi látogatók, mégis úgy érezte, el van vágva a külvilágtól. És ekkor már nem derült föl attól sem, amit Kispéter Mihállyal, a Fradi legendás belső védőjével mondatott ki az *Egyfordulós bajnokságban*. „Ugye megmondtam! Érdemes volt. Nem hagytad tönkretenni magad. Hányszor váltottál házat és hazát! De szívet nem cseréltél. Elértél sok mindent, amiről odaát senki sem álmodott. Nem lettél bajnok? Sose bánd! Nem a magunkfajta közül kerülnek ki a bajnokok. De itt vagy, élsz, felülkerekedtél. Kimondtad a kimondhatatlant, megharcoltad a harcodat.”

PETŐCZ ANDRÁS

ÖRÖKÖS OTTHONKERESÉSBEN

(Ferdinandy Györgyről)

Azt hiszem, mindig irigyeltem. És csodálkoztam is mindig, amikor szó esett róla, róla, az emigrációból hazatért magyar íróról, Ferdinandy Györgyről. Nem értettem, őszintén nem értettem, mit keres *itt*.

Mit keres itt, itthon, Magyarországon.

Nagy-nagy „törésekre” gyanakszom. Magánéleti törésekre elsősorban, családi ügyekre, „nőügyekre”, bár a „gyanakvás” nem jó szó, hiszen Ferdinandy semmiképpen sem „gyanúsítható”.

Vegye tehát úgy ennek a dolgozatnak az Olvasója, hogy mindez csak szójáték, valamiféle szófordulat ez az egész.

Irigykedésem magyarázatot keres, magyarázatot keresett mindig is. Hogyan lehet, hogy ez a kalandos életű író végül itthon köt ki, és hogyan lehet, hogy aztán mégsem itthon? Hogyan lehet, hogy hazajött? Hogyan lehet, hogy az élete úgy alakult, hogy mégis idegen földön halt meg. És: *mi ez?* Szüntelen helykeresés?

Nem tudom azt sem, hogyan is csinálta. Abban biztos vagyok, példakép is lehet, írókurzusra járó tanítványaimnak mindenképpen, illetve mindannyiunknak az. Mert Ferdinandy György azon kevés kortársunk közé tartozik, aki hamarabb lett ismert francia nyelvű szerző, mint magyar. És ismét a csodálkozás. Mert amikor erről mesélt, mindig újra meglepődtem, és elgondolkodtam. Miért hagyott ott egy ilyen lehetőséget? Franciaországban francia nyelven publikálni, sőt díjakat szerezni, a francia író-társadalom tagjává válni, ez mindenképpen kivételezett helyzet. Keveseknek adatik.

Mint tudjuk, Ferdinandy első szépprózai munkái francia nyelven, belga napilapokban jelentek meg, utána pedig 1960-ban kiadták az első francia nyelvű novelláskötetét: *Sziget a víz alatt* (L'île sous l'eau). Ennek a könyvnek a sikere után a legjobb francia kiadók egyikével, a Denoëllel kötött szerződést, és 1964-ben *Az év egyetlen napja* (Le seul jour de l'année) című elbeszéléskötetéért kiemelten rangos francia irodalmi kitüntetéssel, Saint-Exupéry-díjjal ismerték el. Ez elképesztően jelentős kezds a fiatal magyar emigránstól. Francia íróként komoly nemzetközi pályafutás állhatott volna előtte.

Példák és ellenpéldák sorakozhatnak itt. Olyan szerzőkről beszélhetünk, akik szintén nemzetközi írói pályát futottak be azáltal, hogy idegen nyelven, vagyis nem az anyanyelvükön írtak, és lettek elismertek. Talán az utóbbi évtizedek legfontosabb példája Kristóf Ágota, akit Agota Kristofként mint francia szerzőt ismerünk, és aki, ezt túlzás nélkül állíthatjuk, világhírű lett. Kevesen tudják róla a japán vagy a koreai olvasói közül, hogy eredetileg magyar származású. Kristóf Ágota tehát olyan példa, amivé Ferdinandy is válhatott volna. Sikeres franciaországi indulása legalábbis ennek a lehetőségét vetítette akkoriban előre.

Íróként nem anyanyelven írni – persze – folytonos kihívás, és érzelmileg sem egyszerű feladat. Ugyanakkor Agota Kristof mellett számos nemzetközi példa van

arra, hogy ez nem lehetetlen, és nagyon jelentős eredményeket érhet el az a szerző is, aki nem az anyanyelvén ír. Magyar elődöt is említhetünk. Arthur Koestler, született: Kestler Artur személyében, de beszélhetünk az eredetileg román Tristan Tzara vagy éppen Eugène Ionesco munkásságáról is. És ilyen szempontból is emlékezzünk meg Samuel Becketttről vagy a pályája második felében franciául író Milan Kunderáról.

Ferdinandy, az első két francia nyelvű prózakötete ezt sejteti, lehetett volna nemzetközi-leg jegyzett író. Nem lett az, ez veszteség neki, ugyanakkor nyereség is, a magyar irodalom, a magyar nyelvű irodalom nyeresége, hogy végül „csak” magyar író lett.

Azzal kezdtem, hogy valamiféle „törésekre” gyanakszom. Azért a „gyanakvás”, mert fura a kronológia: 1964-ben megkapja a Saint-Exupéry-díjat, és még abban az évben elhagyja Franciaországot. Puerto Ricóba költözik, hogy az ottani egyetemen irodalmat tanítson, ráadásul spanyol nyelven. Nem tudom pontosan a hátteret, de nyilván egzisztenciális okok is szerepet játszhattak ebben a váltásban. Elköltözik a távoli Puerto Ricóba, és ezzel elköszön a francia irodalmi karriertől is. Az emigráns írói létet választja, egy évvel a költözése után már magyar nyelvű kötetet ad ki, még hozzá Németországban, Münchenben.

Kalandos életút, kétségtelenül. Már addig is kalandos, a hatvanas évek közepéig. És a folytatás még inkább az. Ferdinandy Györgyről nyugodtan elmondhatjuk, hogy minimum három országban volt „otthon”, de inkább négyben. Magyarországon, természetesen, meg Puerto Ricóban, hiszen ott élt, felesége is ott volt, és Franciaországban, ahol tagja lett a Francia Írószövetségnek. Valamint az Egyesült Államokban, Miamiában, Floridában, ahol elhunyt, és ahol a gyermeke élt, illetve él jelenleg is. Ez nagyjából négy ország, és csak azért mondom háromnak, mert Puerto Rico – hivatalos megnevezés szerint – „szigetország”, de egyben az Egyesült Államok „társult állama” is, nem tagállami jogkörrel.

Mondhatjuk úgy, hogy Ferdinandy nagy utazó, igazi *világpolgár*. Aki sok nyelven beszél, és több nyelven ír. És mondhatjuk úgy is, nyugtalan lélek, aki nem találja a helyét.

Magam a 90-es években kerültem kapcsolatba vele, őrzök tőle leveleket, ezeket a távoli Puerto Ricóból küldte. Nagy, „akombákomb” betűk, kézzel írott üzenetek, ma már ritka az ilyen az e-mailek, messengerek korszakában. Levelezésünknek két apropója volt. Egyrészt egy kis füzetben megjelentette néhány spanyolra fordított versemet, másrészt azzal biztatótt, látogassam meg Puerto Ricóban. Azt írta, csak az útiköltséget kell fizetnem, az ott-tartózkodásom őt terheli, vagyis örömmel vendégül lát.

1998-ban jártam először az Egyesült Államokban. Köszönöm sokaknak, hogy meghívást kaptam Iowába, az International Writing Programra. Az ottani három hónap kétségtelenül megváltoztatta az életemet. Amikor Iowában voltam, akkor ért utol Ferdinandy levele, amelyben hív, hogy menjek, látogassam meg, vár engem a távoli Puerto Ricó-i otthonában. Először igent mondtam, írtam, *jövök, megoldom*. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy Puerto Rico nagyon messze van Iowától, de ez ott, az Államokban nem tűnt tragikusnak. Annál is inkább kivitelezhető volt, mert az íróprogram alatt mindannyian kaptunk arra lehetőséget, hogy az Államokon belül oda utazunk, ahova akarunk. Úgy emlékszem, hogy mintegy tíz nap „szabadság” járt, és még az útiköltséget is fizették, ha jeleztük, hova is vágyakozunk.

Aztán mégis lemondtam a Puerto Ricó-i utazást. Nagyon bonyolultnak tűnt, nyolcórás repülőút lett volna, és az sem volt egyértelmű, hogy elhagyom-e az Egyesült Államokat, avagy nem? Mivel Puerto Ricónak sajátos státusza van, nem az Egyesült Államok tagállama, hanem „külterület”, ezért hivatalosan elhagytam volna az USA-t. Ezt nem akartam kockáz-

tatni, félttem attól, nem engednek majd vissza. Helyette New Yorkba és utána San Franciscóba utaztam. Ez a két város, akkor, jobban érdekelt.

A Puerto Ricó-i találkozás tehát elmaradt. Budapesten viszont sok időt eltöltöttünk egymás társaságában, járt nálam is, a Donáti utcai otthonomban, és mesélt, látszólag sokat, mégis, a lényegét, a költőzései miéértjét nem tudtam meg. Mert alapvetően zárkózott személyiség volt. Ugyanakkor a betegségeiről is mesélt, a csuklóján folyamatosan ott volt egy karszalag, amelyen az orvosa neve szerepelt, telefonszáma, és maga a betegség, legalábbis Ferdinandy elmondása szerint. Láttam a legendás karszalagot, de elolvasni a rajta levő információkat nem állt módomban.

Ferdinandy végül elérte azt, amit kevés emigrációba kényszerült magyar író tudott elérni. Itthon is elismerték, díjakat kapott, integrálódni tudott a hazai irodalmi életbe. A nagyon is köldöknéző magyar irodalom többre értékeli a személyes viszonyrendszereket, mint a teljesítményt, és úgy tűnik, külföldre szakadt íróinknak éppen ez a legfájóbb: mind az olvasók, mind a szakma elsősorban a hazai jelenlétet értékeli, nagyon nehezen török át az emigráció üvegkupuoláját azok a szerzők, akik éveket töltöttek idegen földön.

Ferdinandyknak sikerült.

Ha a 2018-ban megjelent *Vadnyugati origó* című elbeszéléskötetét nézzük, magának a szerzőnek a folytonos útkeresésével találkozunk. És valóban: ez jellemezte igazán Ferdinandy Györgyöt. A szüntelen és bizonytalan útkeresés. A számkivettség, a háború, 56 élménye és csalódása, a vágyakozás valamiféle „haza” iránt, és a csalódása a hazában is. És magam is mindig ezt éreztem benne. Hogy hontalan világpolgár. Irigyeltem őt, illetve sajnáltam is ezért.

Beszélgéseinkből azt szűrtem le, hogy nagyon is pontosan látja maga körül a világot, és nagyon is pontosan tudja helyünket ebben a mai Európában. A helyünket, amit mi jelölünk ki saját magunkat, sokszor külső körülményekre is hivatkozva. Ferdinandy megkötötte a maga kompromisszumait a magyar valósággal, a hazai irodalmi élettel, de mégis hű maradt a választott mindennapjaihoz. Itthoni magánéleti kapcsolatai nem tudták felülírni a Puerto Ricó-i házasságát, és azt sem, hogy végül is ragaszkodott a választott életéhez, ragaszkodott a családjához. Magyar író lett, ahelyett hogy francia vagy akár spanyol íróvá lett volna, és aztán magyar íróként halt meg – Floridában.

Az elmúlt majdnem fél évszázad alatt számos egykor emigrációba kényszerült, onnan hazatért és helyét nem lelő magyar író ismertem meg, akik ma már nincsenek közöttünk. Papp Tibor, Kristóf Ágota, András Sándor, Vitéz György, Baránszky László, Bujdosó Alpár, Ferdinandy György, sorolhatnám még a neveket. Emlékezetes találkozások, emlékezetes beszélgetések. Látom magam előtt Ferdinandy széles mosolyát, örökké élénk szemeit, orcájának sajátos bíborpirosságát. Erre az utóbbira, hogy „piros az arca”, egyszer azt mondta, hogy ezt a „magas vérnyomás okozza”. Biztosan mondhatom, nem, ez nem igaz. Az élet szeretetének köszönhetette ezt is.

Ferdinandy keresi a helyét, keresi azt, hol lehet „otthon”, ezt érzem ma is, ezt éreztem mindig is, amikor vele beszélgettem. Örökös otthonkereső. A háború utáni magyar irodalom egyik jelentős elbeszélője. Őrizzük meg így az emlékezetünkben őt is, a munkáit is.